

WŁOSKA DZIAŁALNOŚĆ GIOVANNIEGO BATTISTY LANCELLOTTIEGO

Treść: — Wstęp. — I. Przodkowie i najbliższa rodzina. 1. Powstanie dwu najważniejszych gałęzi rodu Lancellottich. 2. Przodkowie i krewni w gałęzi rzymskiej. 3. Najbliższa rodzina. — II. Studia prawnicze i służba w Kurii Rzymskiej. — III. Gubernator i wicelegat Państwa Kościelnego. — IV. Biskup diecezji Nola. — Zakończenie. Zusammenfassung.

WSTĘP

O relacjach włosko-polskich możemy mówić już w okresie IX–X wieku. To wówczas na wybrzeżu Bałtyku przycumował statek, na którym przybył włoski szlachcic Polemone Libo z licznym zastępem swych rodaków. Niebawem zapoczątkowali oni osadnictwo w Polsce północnej i na Litwie. Natomiast na początku XX wieku jedną z pierwszych monografii na ten temat przygotował już włoski książę Daugnon, publikując w 1906 roku w Cremonie swoją dwutomową pracę na temat *Gli Italiani in Polonia dal IX secolo al XVIII (Note storiche con brevi cenni genealogici, araldici e biografici)*¹.

W okresie renesansu i baroku obecność na polskiej ziemi włoskich architektów, rzeźbiarzy, muzyków, bankierów, pocztmistrzów i dyplomatów przybrała znacznie na sile. Wielu z nich osiadło w Polsce na stałe i spolonizowało swoje nazwiska. Świadczą o tym chociażby takie z nich jak: Czeki, Ciołek, Dziboni, Dziuli, Karenga, Kwintaen, Limont, Manuczy, Wilczogórski (Montelupi), Pikturma, Tylly, Zetinian i inne². W tym szerokim spektrum przedstawicieli różnych służb publicznych nie brakowało i ludzi Kościoła. Nie było też sporadyczną praktyką, że niektórzy sekretarze Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie po ukończeniu swej misji pracowali następnie w kancelarii królewskiej³ lub któregoś z polskich biskupów i zdobywając godności kanoniczne, wchodzili w skład jednej z kapituł, chociażby warmińskiej⁴.

¹ Zob. F.F. de Daugnon, *Gli Italiani in Polonia dal IX secolo al XVIII*, t. 1–2, Crema 1906.

² Zob. J. Ptaśnik, *Z dziejów kultury włoskiego Krakowa*, *Rocznik Krakowski* 1906, nadbitka z 1907.

³ Wystarczy choćby wspomnieć, że sekretarzem królewskim został Bartolomeo Ribboni, sekretarz nuncjatury z czasów kard. C. de Torresa (1621–1622).

⁴ Potwierdzają to chociażby niektóre biogramy członków Kapituły Warmińskiej. Zob. *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej*, red. J. Guzowski, Olsztyn 1996.

Co więcej, w jednym z takich przypadków, który dotyczy byłego sekretarza Domenico Roncallo⁵, już w trzeciej dekadzie XVII w. spotykamy się nie tylko z jego intensywną służbą na rzecz króla Władysława IV⁶ i związaną z tym działalnością dyplomatyczną na terenie Włoch i Francji⁷, ale także z jego oceną Polaków zawartą w wydanej w Rzymie książce *Panegyris in Laudem Polonorum*⁸.

W powolny proces powstawania źródłowych monografii dotyczących działalności Włochów w Polsce w końcu lat siedemdziesiątych w znamienny sposób wpisała się Danuta Quirini-Popławska⁹. Z kolei, w aktualnej chwili poprzez liczny szereg przyczynków księdza Tadeusza Fitycha sygnalizujemy powstawanie pierwszej w pełni źródłowej monografii nuncjusza apostolskiego w Warszawie z czasu pierwszej połowy XVII w.¹⁰. Otóż po roku 1596 (z chwilą, kiedy król Zygmunt III

⁵ Wśród niekompletnych spisów kanoników warmińskich z XVII w. spotykamy, obok Domenico Roncalliego, także nazwiska niektórych znanych Włochów: Giovanni Jacobelli, Giuseppe Rajmundo Accoramboni, Giacomo Simonetti, Petro Francesco Giovannini — zob. A. Szorc, *Dominium warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn 1990, s. 44; A. Kopiczko, *Organizacja i ustrój diecezji warmińskiej w latach 1525–1772*, Lublin 1991, s. 307–338, tab. 26. W liście H. Viscontiego do kard. F. Barberiniego z 3 IV 1631 król Zygmunt III twierdzi, że krótko po odjeździe nuncjusza G.B. Lancellottiego 25 VI 1627 Domenico Roncalli objął wakującą funkcję nadwornego kapelana. Zob. Decifr.: BV, Barb. Lat 6587 f. 51r. Roncalli nie rezydował przy kapitule, ale objął dom po zmarłym kanoniku Grzegorz Borascie (zob. AAWO, AK 6, k. 110v) i prosił o ogród po zmarłym kanoniku Germanie i folwark kapitulny w Zawierzu k. Fromborka (tamże, k. 122v), a w dniu 24 IV 1643 był pełnomocnikiem biskupa nominata Jana Karola Konopackiego do objęcia kanonii, przed jego oficjalnym wyborem na biskupa warmińskiego (tamże, k. 121v).

⁶ W dniu 30 IX 1642 r. przedstawił kapitule dokument papieża Urbana VIII i prowidżę króla Władysława IV oraz inwestyturę nuncjusza w Polsce w latach 1635–1643, Mario Filonardiego, na kanonię warmińską. Zob. A. Kopiczko, *Roncalli (Roncallius) Dominik*, w: SBKW, s. 205–206.

⁷ Domenico Roncalli był wysłany przez króla do Francji w charakterze rezydenta w okresie przygotowywania planów rokowań ze Szwecją i wojny tureckiej. Co więcej, nie zawsze był on lojalny, bowiem w trakcie podróży u boku posła Gosiewskiego udostępnił jego instrukcję francuskiemu dyplomacie d'Avaux. W latach 1632–1648 w Paryżu pełnił obowiązki agenta Władysława IV, ale w pewnym momencie (bez zgody swego mocodawcy) wyjechał do Rzymu, aby starać się o godność kardynała dla brata ministra francuskiego Mazariniego. Zob. *Dyplomaci w dawnych czasach*, s. 37, 263, 277, 290, 299; A. Wicquefort, *L'ambassadeur et ses fonctions*. La Haye 1681, t. 1, s. 807–808. Zob. K. Waliszewski, *Polsko-francuskie stosunki w XVII wieku*, Kraków 1889 oraz Tomkiewicz, *Więzień kardynała*, s. 134 — cyt. za W. Czaplinski, *Dyplomacja polska w latach 1605–1648*, w: *Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII wieku*, pod red. Z. Wójcika, Warszawa 1966, s. 249.

⁸ Zob. Domenico Roncalli o, *Panegyris in Laudem Polonorum*, Romae 1633. Faktu tej publikacji nie zna A. Kopiczko, autor jego pierwszego w Polsce biogramu — zob. A. Kopiczko, *Roncalli (Roncallius) Dominik*, w: SBKW, s. 205–206.

⁹ Zob. D. Quirini-Popławska, *Działalność Sebastiana Montelupiego w Krakowie w drugiej połowie XVI wieku*, Kraków 1980 (Rozprawy habilitacyjne UJ nr 41) oraz Sebastiano Montelupi, *toscano, mercante e Maestro della posta reale di Cracovia: saggio sulle comunicazioni Polonia-Italia nel 1500*, Modena 1989. Wcześniej postacią tą zainteresowała się J. Bieniarzówna, *Montelupi Dominik (zm. 1623), bankier i poczmistrz królewski*, PSB, t. 21, 1976, s. 666–667.

¹⁰ Z całego szeregu prac ks. Tadeusza Fitycha — zob. m.in.: *Herb rodziny Lancellottich oraz jej przedstawiciela Jana Chrzyciela Lancellotti — nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622–1627)*, *Saeculum Christianum* 1: 1994, n. 1, s. 161–172; *Kariera kurialna i dyplomatyczna do roku 1614 Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622–1627*, w: *Słowo nieskowane. Księga Jubileuszowa dla ks. Jana Kruciny*, red. A. Nowicki, J. Tyrawa, Wrocław 1998, s. 661–672; *Początki misji dyplomatycznej Giovanniego Battisty Lancellottiego*, 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622–1627), *RTK* 46: 1999, z. 4, s. 79–118; *Rekomendacje Zygmunta III Wazy w sprawie kardynałatu Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego*

Waza od roku 1609 osiadł w Warszawie) trzydziestym pierwszym z kolei nuncjuszem papieskim w Polsce był biskup diecezji Nola w południowych Włoszech Giovanni Battista Lancellotti (*1575 † 1655), do chwili obecnej praktycznie nieznany we włoskiej i europejskiej literaturze. Należał on do grona posłów papieskich akredytowanych na dworze, dla których Zygmunt III Waza (król polski w latach 1587–1632) aż przez 8 lat z wielką determinacją zabiegał o promocję kardynalską.

W poniższym przyczynku pragniemy nie tylko częściowo uzupełnić lukę biograficzną w historiografii europejskiej, ale przede wszystkim po raz pierwszy w syntetyczny sposób zaprezentować najnowsze efekty badań odśladające praktycznie całkowicie nieznaną we Włoszech jak i w Polsce włoską działalność Giovanniego Battisty Lancellottiego.

I. PRZODKOWIE I NAJBLIŻSZA RODZINA

1. Powstanie dwu najważniejszych gałęzi rodu Lancellottich

Geneza całego rodu jak i poszczególnych gałęzi nobilitowanej rodziny Lancellottich obecnej w Europie nie została jeszcze w pełni wyjaśniona. Tematu tego nie podejmowali ani nieliczni włoscy historycy XVII i XVIII w. prezentujący zarówno postać jak i działalność pasterską biskupa Noli Giovanniego Battisty Lancellottiego oraz kardynałów należących do tej samej rodziny¹¹, ani też XIX- i XX-wieczni autorzy polskich haseł encyklopedycznych dotyczących osoby i działalności Lancellottiego jako nuncjusza w Warszawie¹². Sytuacja ta zmieniła się dopiero

w Polsce w latach 1622–1627, *NP* 91: 1999, s. 171–206; Podstawowe źródła do badań nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego w Polsce (1622–1627), *Saeculum Christianum* 6: 1999, n. 2, s. 209–224; oraz *SW* 36(1999), s. 125–140; Korespondencja internuncjusza audytora Antonio Francisco Cirioli z Sekretariatem Stanu w przededniu sejmu zwyczajnego zwołanego w Warszawie w 1623 roku (edycja listów od 26 XI 1622 do 24 I 1623), *Folia Historica Cracoviensia* 6: 1999, s. 111–128; Diecezja Nola w latach 1615–1655. Rządy biskupa Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622–1627), *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 19(1999), s. 135–171; Obecność nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego na sejmach, *Saeculum Christianum* 5: 1998, n. 2 s. 145–194; Całościowe zestawienie źródeł nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego, posła papieskiego w Polsce w latach 1622–1627, w: *Służbie Panu z weselem. Księga pamiątkowa ku czci kard. Henryka Gulbinowicza*, red. ks. Ignacy D e c, t. 2: W służbie teologii, Wrocław 2000, s. 137–180; Krąg rodzinny Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31. nuncjusza apostolskiego w Polsce, *RTK* 47: 2000, z. 4, s. 81–112; Pierwsze wizytacje kolegów papieskich w Polsce (Z działalności G.B. Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622–1627), w: W kręgu chrześcijańskiego orędzia moralnego. Księga Jubileuszowa poświęcona czci Księdza Profesora Antoniego Młotka, red. M. B i s k u p, T. R e r o n, Wrocław 2000, s. 723–756; Wstęp do badań nad diecezją Nola w XVII wieku, (złożono do druku); Półroczna podróż do Warszawy Giovanniego Battisty Lancellottiego, nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622–162 (złożono do druku); Inizi della missione diplomatica di Giovanni Battista Lancellotti nunzio apostolico in Polonia (1622–1627) — złożono do druku na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie.

¹¹ A. Ferraro, *Cemeterio Nolano*, Napoli 1644, s. 73–88; F. Ughello, *Italia Sacra sive de episcopis Italiae*, t. 6, Venetia 1720² red. i wyd. N. C o l e t t i i n., s. 263; G. R e m o n d i n i, *Della Nolana Ecclesiastica storia*, t. 3, Napoli 1757, s. 291–322.

¹² J. Bartoszewicz, *Lancellotti (Jan Baptysta)*, *Encyklopedia Orgelbranda*, t. 16, Warszawa 1864, s. 672–673; *Encyklopedia Kościelna*, wyd. M. N o w o d w o r s k i, t. 11, Warszawa – Płock 1878,

w połowie XIX w., kiedy to Gaetano Moroni, rzymski prałat Kamery Apostolskiej, po raz pierwszy opublikował stosunkowo obszerne biogramy kardynałów Scipione († 1598), Orazio († 1620) i Filippa († 1794) Lancellottich¹³. Na wstępie do pierwszego z nich, powołując się na Amideno (chodzi z pewnością o Teodoro Amaydena) podkreślił on portugalski rodowód Lancellottich¹⁴, którzy potem osiedlili się w Awinionie, Bolonii, Neapolu i Rzymie, ale co znamienne, nie wspominał ani słowem o obecności tej rodziny na Sycylii.

Jak gdyby w odpowiedzi na zasygnalizowaną, ale nieudokumentowaną tezę Moroniego o portugalskim rodowodzie Lancellottich, w trzydzieści lat później książę de Daugnon opublikował równocześnie w Mediolanie i w Neapolu zwięzłą, a przy tym dojrzałą syntezę źródłową na temat genealogii tejże rodziny¹⁵. Z kolei tenże autor w swojej pracy, wysoko ocenionej przez współczesnych mu historyków włoskich, akcentuje jedynie normański rodowód Lancellottich i w oparciu o uwierzytelnione źródła po raz pierwszy tak szczegółowo prezentuje zarówno protoplastów Lancellottich jak i ich drzewo genealogiczne (pierwsze w literaturze tegoż przedmiotu). Daugnon utożsamiał Lancellottich z Sycylią, gdzie jego zdaniem powstała najważniejsza gałąź tego rodu, a z której dopiero wiek później wykształciła się gałąź rzymska.

Natomiast na początku XX w. dwaj włoscy historycy, specjalizujący się w zakresie genealogii i heraldyki rodzin włoskich Teodoro Amayden i Vittorio Spreti, prezentując herb Lancellottich, w bardzo lapidarny sposób podkreślają jedynie fakt, iż interesująca nas rzymska gałąź tej rodziny dotarła do Włoch przez Sycylię, gdzie już w roku 1262 jeden z jej przedstawicieli był gubernatorem Trapari. Po klęsce króla Marcina z Sycylii do Rzymu w 1442 roku¹⁶ przeniósł się Frederico Lancellotti. Prawdopodobnie jest to już wpływ publikacji księcia de Daugnon, chociaż nie jest on przez tych autorów ani cytowany, ani też nie odnotowali oni składu osobowego zestawionego przezeń drzewa genealogicz-

s. 596–597; zna tylko Jana Pawła Lancellottiego († 1591) — słynnego klasyka prawa i benedyktyna Klaudiusza Lancellottiego († 1695). Na początku kolejnego stulecia Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana, seria I, t. 42, Warszawa 1908, s. 904–905 — posiada już obszerne hasło dotyczące instrukcji i niektórych przejawów działalności nuncjusza Lancellottiego prezentowanych jedynie w oparciu o polskie prace: Rykaczewskiego, Fabisza, Załęskiego i J. Płaśnika. Wszyscy wspomniani autorzy nielicznych haseł całkowitym milczeniem traktują istniejące już przynajmniej włoskie biogramy najbliższych krewnych Lancellottiego promowanych godnością kardynalską. Wszyscy oni podają natomiast błędną datę śmierci. Czynią to m.in. za Ferdinando Ughello, *Italia Sacra sive de episcopis Italiae*, t. 6, Venetia 1720², red. i wyd. N. Coletti i in., s. 263.

¹³ Zob. G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, t. 37, Venezia 1846, s. 85–88.

¹⁴ Zob. Tenże, *Lancellotti Scipione, Cardinale*, *Dizionario di erudizione*, T. 37, Venezia 1846, s. 85.

¹⁵ Już w roku 1882, a więc zaledwie w dwa trzy lata po opublikowaniu pracy księcia de Daugnon na łamach czasopisma *Giornale Araldico-Genalogico-Diplomatico* wydawanego w Pizie przez red. G.B. Crolianza z ramienia Włoskiej Akademii Heraldyki, ukazała się stosunkowo obszerna i pozytywna recenzja podkreślająca z jednej strony zupełną nowość tematu, a z drugiej wielką erudycją autora, jego krytyczność i doskonałą znajomość problematyki heraldycznej. Zob. tamże, *Rocznik 1981–1982*, t. 9, Pisa 1982, s. 154–156.

¹⁶ Tę datę przybycia Lancellottich do Rzymu za Mampierim podaje Teodoro Amayden i Vittorio Spreti, w: *Enciclopedia Storico-Nobiliare Italiana*, Milano 1931, vol. 4, p. 32. Natomiast datę o wiek późniejszą, a więc przypadającą na połowę XVI stulecia, podaje *Dizionario Enciclopedico Italiano*, Roma (b.r.w. 1949?), vol. 6, col. 273.

nego¹⁷. Mniej więcej w podobnym kierunku poszli autorzy wszystkich późniejszych haseł encyklopedycznych dotyczących przedstawicieli Lancellottich z obszaru języka włoskiego.

Powracając raz jeszcze do problemu genezy całego rodu jak i poszczególnych gałęzi szeroko rozprzestrzenionej, dziś już książęcej rodziny Lancellottich, wypada nam odnotować trzy zawarte w źródłach i w literaturze tezy. I tak już w latach trzydziestych XVII w. w bliskim otoczeniu papieża Urbana VIII (1623–1644) żywe i nawet odnotowane w korespondencji dyplomatycznej było pomówienie lub przeświadczenie o żydowskim pochodzeniu Lancellottich, a o którym w literaturze przedmiotu aż do dzisiaj panuje całkowite milczenie. Natomiast ponad dwa wieki później, tzn. w roku 1846, Moroni sformułował tezę o portugalskim rodowodzie rzymskiej gałęzi Lancellottich, a w roku 1879 książę de Daugnon zaprezentował tezę o normandzkim czyli wojskowym i rycerskim rodowodzie Lancellottich początkowo osiadłych głównie na Sycylii (ale także i w Prowansji), stąd to po jej rozszczepieniu wywodzi się druga najważniejsza jego zdaniem rzymska gałąź tej rodziny. Z kolei z końcem dziewiętnastego stulecia Francesco Giannone dopełnia obrazu obecności Lancellottich na ziemi włoskiej, dokumentując genezę, fragmentaryczną genealogię i prestiż Lancellottich żyjących w regionie Neapolu aż do końca XIX w.¹⁸.

W dalszym ciągu naszych badań będziemy usiłowali zająć stanowisko wobec każdej z wymienionych tez, wychodząc od stwierdzeń najlepiej udokumentowanych. W opinii księcia de Daugnon, opierającego się na pracach historyków włoskich i francuskich, stosunkowo wcześniej, bowiem już w XIII w., można tam wskazać na jednego z protoplastów rodu Lancellottich. Mianowicie po podbiciu Sycylii przez Normanów w XII w., za rządów Manfreda von Hohenstauffa ok. roku 1260 wymienia się w źródłach *Lancilotto Lancellottiego* — „*cavaliere di virtuose qualitt*” jako męża obdarzonego wieloma zaszczytami i zamianowanego przezeń gubernatorem Trapari (znaczącego miasta portowego na wybrzeżu zachodniej Sycylii)¹⁹. Z kolei pierwsze gałęzie tej rodziny główne siedziby miały w pobliskich feudach Salemi i Mazzara oraz w dominiach Rabici i Sanaggia. Przy czym Lancellotti zamieszkujący w dolinie Mazzara mieli bliskie powiązania z rodziną Lancelot du Lac w Prowansji²⁰.

Gubernator Trapari Lancilotto Lancellottiego miał trzech potomków: córkę oraz dwóch synów — Giacomo i Andrea. Niestety, bardzo wcześnie doszło między nimi do głębokiego rozłamu. Miało to miejsce dokładnie w sytuacji, kiedy walka dwóch

¹⁷ Zob. F.F. de Daugnon, *Memorie Storiche della Casa Lancellotti o Lanzirotti*, Milano 1879, s. 1–36, tabela genealogiczna.

¹⁸ Zob. F. Giannone, *Memorie Storiche. Statuti e consuetudini dell'antica terra di Oppido in Basilicata*, Libreria Antiquaria editrice W. Casari — Testaferrata, Salerno [b.r.w.], s. 278–281. Opiera się on głównie na pracy V. Candida Gonzaga, *Memorie di famiglie nobili napoletane*, t. 5 [b.m.r.w.], ale wydaje się nie znać jego publikacji akcentującej obecność Lancellottich na Sycylii — zob. Candida Gonzaga, *Nobiliario di Messina — Il Blasone in Sicilia — Memorie delle famiglie nobili delle Province meridionali d'Italia* [b.r.m.w., ale przed 1879 r.].

¹⁹ Zob. F. Mugnos, *Teatro genealogico delle famiglie nobili titolate feudatarie ed antiche nobili del fidelissimo Regno di Sicilia*, Palermo 1655, s. 58.

²⁰ Za Muscia opinię tę przytacza F.F. de Daugnon, chociaż należy tu dodać, iż jej sycylijscy krewni noszą zniekształcone brzmienie nazwiska w formie „Lanzaloni” — zob. *Memorie Storiche della Casa Lancellotti o Lanzirotti*, Milano 1879, s. 2.

najpotężniejszych rodów niemieckich (Hohenstauffów i Welfów — tzw. kwestia supremacji), aż na okres dwóch wieków podzieliła całe Włochy. Wówczas w każdym prawie regionie były obecne dwie zwalczające się partie polityczne — propapieskich gwelfów, jak też opowiadających się po stronie cesarza gibelinów, a co więcej szczególnie ich aktywność przypadła właśnie na wiek XIII. To wówczas, po wyeliminowaniu Manfreda a także Konrada IV († 1254), syna króla Fryderyka II von Hohenstauffa, papież Klemens IV z obawy przed odrodzeniem się Gibelinów, koronę królestwa Sycylii powierzył Karolowi Andegaweńskiemu, bratu Ludwika IX, króla Francji. Niestety, okrutne akty wszechmocnego panowania Francuzów w roku 1282 spowodowały, iż na Sycylii doszło do krwawego powstania zwanego niesporami sycylijskimi. Mieszkańcy wyspy znaleźli jednak pomoc u króla Piotra II Aragońskiego (od 20 lat Francuzi byli z nim w stanie wojny), któremu przekazali koronę Sycylii. Na mocy pokoju zawartego w Caltabellotta w 1302 r. ostatecznie dom rodziny d'Angio (reprezentowany w pld. Italii przez Karola Andegaweńskiego, przetrwał tam od 1246 do 1480 r.) zachował terytorium Neapolu, a Fryderyk, syn Piotra Aragońskiego, zatrzymał Sycylię (gdzie panował w okresie 1296–1336).

Skoro mowa o Lancellottich, to pierworodny syn, Giacomo — kasztelan w Salem²¹, inspirowany uczuciami patriotycznymi opowiedział się po stronie partii związanej z Piotrem Aragońskim i uczestniczył w dramatycznych wydarzeniach związanych z niesporami sycylijskimi²². Z kolei Andrea był właścicielem posiadłości w Mazzara i pierwszym, który stanął po stronie Karola Andegaweńskiego, króla Neapolu i zarazem przywódcy frakcji gwelfów. Udał się więc za nim do Neapolu, co w konsekwencji zaznaczyło się między innymi także ideową zmianą tarczy czasowego herbu, który dokumentował odejście od tradycji rodzinnej. Po śmierci króla Andrea powrócił na Sycylię, gdzie wkrótce zmarł. Jego orientację polityczną przejął jednak syn Frederico, który w roku 1311 otrzymał od Roberta Andegaweńskiego zgodę na umieszczenie w tarczy herbowej czterozębego lambella jako znaku identyfikacyjnego partii gwelfów²³.

Chociaż jeden z pierwszych znawców genealogii rodziny Lancellottich w osobie Andrea wskazuje nie tylko na pierwszego ich przedstawiciela w stronnictwie gwelfów, ale zarazem praojca rzymskiej gałęzi Lancellottich, to przyznajemy rację księciu de Daugnon, który twierdzi, że jest to przedwczesne. Bowiem zachowany dokument Senatu w Palermo z roku 1788 precyzyjnie dokumentuje dziedzictwo, genealogię i nobilitację sycylijskich Lanzirottich aż do chwili wystawienia i uwiarygodnienia tegoż dokumentu. Na tej podstawie możemy powiedzieć, że pierwsi najważniejsi przedstawiciele tego rodu byli związani z feudem Rabici. Wspomniany dokument za głowę tamtejszego rodu uznaje Lancillotto Lancillotto II, wysoko postawionego żołnierza wojsk królewskich, któremu Fryderyk II przyznał przywilej

²¹ Był nim z nominacji Karola Andegaweńskiego. Zob. F.F. de Daugnon, jw., s. 6.

²² Wcześniej z Giovanni Bruno, bratem Piotra, a męża swej siostry zajął feudo Rabici, którego było własnością francuskiego szlachcica Leona d'Harcourt, przyznaną mu przez króla Karola Andegaweńskiego. W roku 1282 wraz ze wspomnianym powyżej Bruno został wybrany „Rettore del Popolo di Palermo”, a następnie także Salem. Zob. tamże. Natomiast wspomnianą tu rodzinę Bruno bliżej przedstawił Filadelfio Mugnos w swej książce — Teatro genealogico delle famiglie nobili titolate feudatarie ed antiche nobili del fidelissimo Regno di Sicilia, Palermo 1655, s. 58 i 185.

²³ Zob. F.F. de Daugnon, jw., s. 5.

pierwszego barona (*liber baro* — wolny człowiek) feuda w Rabici²⁴. Kolejnymi dziedzicami tego feuda byli: w roku 1347 jego syn Giacomo II zwany także Giacomino, a następnie Gerrado, który miał dwóch synów: Andrea i Nicola (dziedzic feuda Rabici). Ten był ojcem pięciu synów. Najmłodszy z nich Andreotto w roku 1407 na mocy przywileju króla Marcina odziedziczył feudo Rabici; jego starszy brat Antonio otrzymał feudo Sanaggia na terytorium Salem, gdzie w latach 1393–1409 był kapitanem wojskowym. Najpotężniejszymi feudariuszami na terytorium Salem byli dalsi trzej bracia Lancillotti, to znaczy — Giacomo i Riccardo, którzy żyli w latach 1393–1409 oraz najstarszy syn Nicoli — Federrico (znany tam jako najbogatszy z baronów). Niestety, pozbawiona pragmatyzmu wierność ideałom politycznym spowodowała, iż w roku 1393 Riccardo i Federico, opowiadając się po raz drugi w dziejach sycylijskiego rodu Lancellottich za stronnictwem gwelfów, wystąpili przeciwko królowi Marcinowi. Wobec czego po skonfiskowaniu im dóbr ziemskich, byli zmuszeni opuścić ojczyznę. Udali się więc do głównej siedziby gwelfów w Neapolu. Emigrującemu z Sycylii Federricowi towarzyszył jego syn Pietro. Droga tego ostatniego wiodła najpierw do Prowansji (u boku Renato Andegaweńskiego), a następnie przez Awinion i Bolonię do Rzymu, gdzie w roku 1449 osiadł na stałe z rodziną. To właśnie w Rzymie jego syn Scipione zdobędzie na dworze papieskim prestiżową pozycję, stając się osobistym lekarzem papieża Juliusza II. Zanim w roku 1511 uratował mu życie, wcześniej, bo już w roku 1491 nabył posesję przy Via Coronari, w pobliżu mostu Anioła²⁵. Jak to podkreśla Patrizia Cavazzini, od momentu osiedlenia się w Rzymie Lancellotti byli oskarżani o wątpliwe mieszczańskie pochodzenie²⁶.

W tym momencie przerwimy dalszą prezentację sycylijskiej gałęzi Lanzirrotich, którzy byli potomkami Antonia (brata rebelianta Federrica) i baronami feuda w Sanaggii, aby stwierdzić, że to właśnie Federrico i Riccardo — członkowie partii gwelfów z przełomu XIV/XV w. stali się w bezpośredni sposób założycielami rzymskiej gałęzi Lancillottich. W ciągu wieków sycylijska gałąź weszła w liczne parentele, między innymi z rodzinami Bruno, dei Bechet oraz di Villarena²⁷.

2. Przodkowie i krewni w gałęzi rzymskiej

Jak już wspomnieliśmy, na Sycylii początki tej linii sięgają końca XIV w. Natomiast po osiedleniu się w roku 1449 w Rzymie²⁸ rodzina ta rozwijała się aż do jej wygaśnięcia w roku 1852, po czym była adoptowna przez ród Massimi.

²⁴ Wcześniej właścicielem tegoż feuda na zasadzie uzurpacji ok 1282 r. był Giacomo Lancillotto, a po przejęciu przez króla otrzymał je Guglielmo di Bonello kamerdyner króla Konrada w Palermo.

²⁵ Zob. P. C a v a z z i n i, Palazzo Lancillotti ai Coronari. Cantiere e Agostino Tassi, [Roma] 1998, s. 3 nlb.

²⁶ Zob. tamże, s. 3.

²⁷ Zob. F.F. de D a u g n o n, jw., s. 17.

²⁸ Tę kluczową datę wskazuje w oparciu o źródła T. Amayden — zob. Roma, Biblioteca Casanatense, ms. 1335 — Famiglie romane nobili, f. 447: „La famiglia Lancillotti m venuta da Avignone in Bologna, e da Bologna in Roma circa 200 anni poiche del 1449 trovo istromento nel Archivio Lateranense nel quale si legge Pietro Lancillotti”.

W XV wieku wybitnymi reprezentantami Lancellottich, wywodzącymi się w większości z linii rzymskiej byli: syn Federica przybyłego do Neapolu z Sycylii — Pietro Lancellotti (1449)²⁹, Antonio Lancellotti (1459), Giovanni Lancellotti (osiadły w Rzymie — Rione de Ponte) (1470), Domenico Antonio z Cremony (1473) i Giuliano Giovanni Lancellotti (1502)³⁰.

Na progu XVI wieku gałąź tę reprezentuje postać stosunkowo dobrze udokumentowana w źródłach. Jest nią pradziad Giovanniego Battisty Lancellottiego, humanista i wysoko ceniony doktor medycyny Scipione Lancellotti († 1517? lub 1527?) — w latach 1476–1513 był lekarzem zabezpieczającym liczne konklawe³¹, a jego ojcem był Pietro Lancellotti osiadły nad Tybrem w roku 1449, lub pewien Giovanni mieszkający w roku 1470 w pobliżu mostu³². Scipione był wysoko cenionym na polu nauki, literatury oraz na dworze papieskim za Leona X i Juliusza II (któremu w roku 1511 uratował życie), jak i na Kapitolu, gdzie w roku 1510 powierzono mu jedną z najbardziej zaszczytnych funkcji „*conservatore*”³³. Wcześniej, tzn. w roku 1477, Scipione poślubił Ippolitę Casali, która należała do najwyższej postawionych kapitolinińskich rodzin nobilitowanych (a ponadto w Rione di Ponte posiadała szereg domów)³⁴ i miał z nią czworo dzieci: trzech synów — Lancellotto, Aurelio i Orazio oraz córkę Laureę.

Ta ostatnia w roku 1538 została wydana za Burgundio Ceuliego Griffiego należącego do rodziny bankierów pisańskich³⁵. Lancellotto już w 1644 r. rozpoczął jako ceremoniarz papieski karierę kościelną na dworze Leona X, w roku 1573 stał się pierwszym w rodzinie arcybiskupem. Natomiast Orazio († 1556), idąc w ślady swego ojca, został wybitnym lekarzem³⁶. Za żonę wziął Antoninę Aragońską³⁷. W gronie ich siedmiorga dzieci byli m.in. dwaj stryjowie naszego nuncjusza: kardynał Scipione Lancellotti (*1527 † 1598) i biskup Lancellotto Lancellotti (*1546 † 1602), Prudenzia (która poślubiła Antonio Gabrielliego, należącego do patrycjuszki rzymskiej) i oczywiście jego ojciec Paolo Lancellotti³⁸.

²⁹ Rękopis, na który powołuje się Amayden aktualnie nie istnieje.

³⁰ Zob. T. Amayden, *La storia delle famiglie romane*, Roma [1910], vol. 2, p. 15.

³¹ Zob. G. Marini, *Degli Archivi Pontifici*, Roma 1784, t. 1, s. 297. Odnotowuje on fakt śmierci w roku 1527 „in palatio suo retro S. Salvatore in Lauro ex morbo pestis”.

³² Zob. Roma, BV, Chigiani N III 78, *Notizie intorno alla casa Lancellotti*, f. 322–323; tamże, Chigiani G VI 165 — C. Magalotti, *Arbori di Famiglie Romane*, f. 120. W licznych źródłach tego typu imiona chrzcielne członków rodziny należących do generacji poprzedzającej Scipione zostały pomieszane, stąd nie są wiarygodne.

³³ Zob. G. Pietramellara, *Il libro d'oro del Campidoglio*, t. 2, Roma 1893, 193.

³⁴ Zob. Lauro, APL, *Personaggi di famiglia*, fasc. 1.

³⁵ Zob. Lauro, APL, *Personaggi*, fasc. 13; C.A. Bertini, *La storia delle famiglie romane di Teodoro Amayden*, t. 1, Roma 1910, s. 445.

³⁶ Orazio Lancellotti od roku 1528 był zarówno lekarzem jak też i filozofem oraz rektorem rzymskiej szkoły przy kościele „Santa Lucia dela Tinta”, zob. T. Amayden, *juw.*, vol. 2, p. 15.

³⁷ Rodzina ta już od pierwszego króla Alfonso di Magnanimo tzn. od roku 1442 do 1501 panowała w Neapolu, doprowadzając do rozwoju nie tylko tego miasta ale i regionu.

³⁸ Zob. Roma, BV, Chigiani G VI 165, f. 120; T. Amayden, *Famiglie Romane* f. 448; Lauro, AL, *Personaggi*, fasc. 13.

3. Najbliższa rodzina

Paolo Lancellotti w roku 1570 poślubił Giulię Delfini († 22 III 1591), a małżeństwo to miało dziesięcioro dzieci. Giovanni Battista Lancellotti był ich szóstym z kolei dzieckiem, trzecim z kolei potomkiem płci męskiej (drugi z kolei syn, Francesco żył zaledwie 19 lat i zmarł w 1591 r.), ale zarazem żyjącym najdłużej, bo aż 80 lat. Ponadto był on jedynym, któremu nie dano imienia nawiązującego do antycznej historii Rzymu.

Najkrócej, tylko 8 dni, żyło pierwsze dziecko, córka Laura (*9 I 1571 † 17 I 1571), a kolejnymi byli: późniejszy kardynał Orazio (*8 XII 1571 † 9 XII 1620), Francesco (*13 XI 1572 † 29 IV 1591), który w wieku 13 lat został opatem komendatoryjnym w Pedemonte koło Caserty, Laura (*3 X 1573 † 1639), Ortensia, żyjąca tylko dwa lata (*5 X 1574 † 1576) i Giovanni Battista Lancellotti (*20 XI 1575 † 23 VII 1655).

Po nim przyszła na świat jeszcze czwórka dzieci³⁹: wśród nich kolejni dwaj synowie — Tiberio (*10 II 1577 † 1629), który początkowo był klerikiem rzymskim, ale później pełnił wysokie urzędy w zarządzie miasta Rzym. Ostatnim z męskich potomków był Ottavio Angelo (* I 1578 † 17 VIII 1614), doktor obojga praw, który poświęcił się karierze wojskowej. Był kapitanem wojsk przebywających w Belgii, nosił także tytuł „cavaliere di San Giacomo”. Kiedy Giovanni Ecchio⁴⁰, jeden z fundatorów rzymskiej „Accademia dei Lincei”, w roku 1604 uciekał z Wiecznego Miasta, Ottavio towarzyszył mu w podróży do Belgii, a następnie prawdopodobnie także do Turynu i Paryża⁴¹. Drugi syn zmarł mając zaledwie 19 lat, piąty zaś z kolei i zarazem ostatni z synów Ottavio również żył stosunkowo krótko, bowiem 36 lat, a zmarł 17 sierpnia 1614 roku w Neapolu⁴². Oprócz wcześniej zmarłego Francesco wszyscy czterej bracia posiadli w dniu 29 marca 1593 roku tytuł honorowego mieszczanina miasta Perugia⁴³.

Najmłodszymi z dziesięciorga potomstwa Paola Lancellottiego były dwie córki: Porzia (*15 X 1581) i Prudenzia (*14 XII 1584 † 1624). Ta ostatnia poślubiła swego kuzyna Antonio Gabrielliego i wydała na świat czternaścioro dzieci, w tym m.in. dwóch synów: Giulia, który w latach 1641–1677 został kardynałem i Mario, który poślubił swą kuzynkę Porzię Lancellotti, a ta wniosła mu posag w wysokości 14000 skudów⁴⁴.

Jeśli strategia rodzinna Paolo Lancellottiego pierwszych dwóch żyjących synów postawiła na drodze kariery kościelnej, to Tiberio (*1577) — trzeci z kolei potomek

³⁹ Zob. Lauro, APL, „Cenni storici...” s.f. oraz tamże przechowywane zapisy genealogiczne, s.f. Na temat danych biograficznych rodziny Aragona zob. C.A. Bertini, *La storia, jw.*, t. 1, s. 109. W roku zmarł lekarz Ferdinando a w 1539 Nicola został audytorem Roty.

⁴⁰ Wraz z Lancellottimi studiował na uniwersytecie w Perugii, gdzie 16 sierpnia 1601 roku ukończył wydział medycyny. Zob. G. Gabrielli, *Contributi alla storia della Accademia dei Lincei*, t. 1, Roma 1989, s. 434.

⁴¹ Zob. tamże, s. 411–412.

⁴² Zob. Lauro, APL, *Personaggi*, fasc. 26.

⁴³ Zob. Lauro, APL, *Personaggi*, fasc. 21.

⁴⁴ Lauro, APL, *Anno 1570–1632. Lancellotti di Roma; notizie genealogiche sulle famiglie di Paolo Lancellotti e Giulia Delfini, di Tiberio Lancellotti e Laura Marciano, di Scipione Lancellotti e Claudia de Torres*, b. syg.; Roma, AS, *Notai A.C.*, Cesare Colonna, 13 febbraio 1634, oraz Ch. Weber, *Papstgeschichte und Genealogie*, s. 376, tab. nr 19.

męski, został wybrany na kontynuatora rodu⁴⁵. W roku 1603 poślubił on Laure Marsciana (*1577), która w ciągu zaledwie 15 lat wydała na świat aż jedenaścioro dzieci, ale tylko jednego syna, Scipiona Francesca (*1609), piątego z kolei potomka. Gorące pragnienie posiadania jeszcze jednego syna sprawiło, iż zmarła przy porodzie ostatniego dziecka, którym była córka Laura⁴⁶.

Jego jedyny syn i zarazem spadkobierca rodu Scipione (*1609 † 1663) był „cavaliere di molto garbo e prudente”, w roku 1631 poślubił Claudię de Torres, a ponieważ nie przygotowano jej posagu, wszedł w posiadanie rzymskiego pałacu Torresów przy piazza Navona⁴⁷, gdzie rezydował podczas obecności w Wiecznym Mieście. W przeciwieństwie do swego ojca Tiberia nie piastował żadnych funkcji w zarządzie miasta Rzym, ale cały wysiłek skierował na zdobycie majątku feudalnego, tytułu i nobilitacji. Osiągnął to już w roku 1632, kupując od Pignatellich posiadłość Lauro, a w roku 1645 otrzymując od hiszpańskiego króla Filipa IV potwierdzenie tytułu markiza⁴⁸.

II. STUDIA PRAWNICZE I SŁUŻBA W KURII RZYMSKIEJ

Nie do końca w pełni wyjaśniona pozostaje data rozpoczęcia i zakończenia studiów na uniwersytecie w Perugii. Możemy jedynie przypuszczać, iż mając niespełna szesnaście lub osiemnaście lat, czyli w roku 1591, Giovanni Battista Lancellotti wyjechał (najprawdopodobniej razem z bratem Orazio i Octavio)⁴⁹ na studia prawnicze do Perugii (? Bolonii), gdzie pod datą 13 listopada 1591 roku wpisał się do metryki tamtejszego uniwersytetu⁵⁰. Fakt ten staje się bardziej zrozumiały, gdy zauważymy, że od drugiej połowy XVI wieku na uniwersytecie w Perugii aktywny i słynny był jego krewny, ceniony do dzisiaj klasyk prawa, profesor Giovanni Paolo Lancellotti (*1522 † 1590)⁵¹. Potwierdza to także inny dokument, świadczący o przywileju mieszczaństwa i patrycjatu udzielonego przez radców miasta Perugia w dniu 29 marca 1593 roku trzem braciom: Oracemu,

⁴⁵ Zob. Lauro, APL, Mazzo C, n. 10, 17 i 20.

⁴⁶ Zob. Lauro, APL, Personaggi, fasc. 14.

⁴⁷ Zob. T. A m a y d e n, Famiglie Romane, jw., s. 448.

⁴⁸ Zob. Lauro, APL, Genealogia, Cenni storici della famiglia.

⁴⁹ Zob. Lauro, APL, Inwentarz 1728 f.55r; tamże karta z nowożytnym zapisem nie odnalezionej kopii oryginału zawierającego przywilej mieszczaństwa w Perugii dla: „...Orazio, Giovanni ed Ottavio fratelli Lancellotti, figli di Paolo, il 29 marzo 1593...”. Regest tego dokumentu znajduje się w Archiwum Państwowym w Perugii.

⁵⁰ Ostatnia kwerenda pozwoliła ustalić, iż w dniu 13 XI 1591 r. zarówno Orazio jak i Giovanni Battista Lancellotti rozpoczęli studia w uniwersytecie w Perugii. W księdze immatrykulowanych znajdujemy zapis: „Igo Horacius Lancelottus Romanus die 13 Novembris 1591”, „Ego Iohannes Baptista Lancelottus Romanus die 13 Novembris 1591”. Zob. Perugia, Arch. Univ. di Perugia Matr. Scholalium ab an. 1540 ad an. 1651, f. 59.

⁵¹ Po r. 1562 uniwersytet dotowany przez Kościół (sumą ok. 5951 skudów) posiadał fakultety: prawa (w wieku XVI wykładano tam m.in. prawo karne), medycyny, filozofii, teologii, literatury i arytmetyki. W skład rady fakultetu prawa już przed r. 1568 wchodził słynny profesor Giovanni Paolo Lancellotti, który w tym czasie specjalizował się m.in. w prawie feudalnym, a po r. 1581 w znacznym stopniu przyczynił się do reformy statutów. Zob. O. S c a v a l c a n i, Cenni storici della universita di Perugia, Perugia 1910, s. 42–45, 52–53.

Giovanniemu Battiście i Oktawiuszowi Lancellottim⁵². Giovanni Battista Lancellotti miał więc wówczas niespełna osiemnaście lat. Ukończył studia prawnicze na uniwersytecie w Perugii przynajmniej z tytułem magistra.

Pomimo wieloaspektowych kwerend przeprowadzonych w archiwum tamtejszego uniwersytetu, niestety nie natrafiono na jego nazwisko w zestawie ani doktorantów, ani absolwentów. Niezależnie od tego, przekazy źródłowe akcentują takie sprawności moralne i umysłowe Lancellottiego, jak jego szlachetna formacja, roztropność, pobożność, a także erudycja, znajomość greki i łaciny oraz fakt bycia absolwentem jakiejś szkoły wyższej⁵³. Ponadto papieskie bulle nominacyjne dotyczące Jana Chrzciciela Lancellottiego już od roku 1605 obdarzają go tytułem magister.

Po powrocie do Rzymu (którego data pozostaje nie ustalona), Lancellotti rozpoczął karierę kościelną, pracując w urzędach watykańskich. W Kurii Rzymskiej Giovanni Battista pozostał nie dłużej niż pięć lub siedem lat. W tym czasie otrzymał beneficjum i godność „kanonika bazyliki św. Piotra na Watykanie” (przed 15 VI 1605)⁵⁴, a spośród trzydziestu znanych wówczas kurialnych urzędów⁵⁵ sprawował dwa należące do najbardziej prestiżowych prałatur: abrewiatora apostołskiego⁵⁶ i referendarza obydwu Sygnatur⁵⁷ — czyli urzędnika najwyższego kościelnego trybunału, jak również następcy swego brata na urzędzie audytora Roty Rzymskiej⁵⁸.

⁵² Lauro, APL, Inwentarz 1728 f.55r; tamże, karta z nowożytnym opisem nieodnalezionego oryginału zawierającego przywilej mieszczanstwa Perugii dla „...Orazio, Giovanni ed Ottavio fratelli Lancellotti figli di Paolo, il 29 marzo 1953...”; registr tego dokumentu znajduje się w Archiwum Państwowym w Perugii.

⁵³ Lauro, APL, Elogium f. 4r; tamże rękopis bez sygn. f. 10 zawierający treść napisu na płycie nagrobnej bpa G.B. Lancellottiego z katedry w Nola; G. Romandino, *Della Nolana*, jw., s. 291.

⁵⁴ Zob. BV, Urb. Lat. 1073 f. 327r i tamże Barb. Lat. 1082 f. 598r. oraz Lauro, APL, Elogium b.syg. f. 4r. Christoph Weber podaje datę 28 I 1598, zob. tenże, *Legati e governatore*, s. 729; T. Fitch, *Kariera kurialna i dyplomatyczna do roku 1614 Giovanniego Battisty Lancellottiego*, jw., s. 661–672.

⁵⁵ Zob. artykuł „Cancelleria della S. Romana Chiesa”, jw.

⁵⁶ Sygnalizuje to H. B i a u d e t, *Les nonciatures apostoliques permanents jusqu'en 1648*, Helsinki 1910 s. 270; zob. także artykuł „Abbreviatori apostolici” w: G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica.*, vol. 7, Venezia 1842, p. 181.

⁵⁷ Jednym z pierwszych odnalezionych przekazów na ten temat jest pergaminowy oryginał brewe papieskiego z nominacją Lancellottiego na gubernatora Rimini, wystawiony w Rzymie 17 VI 1605, a przechowywany w Lauro, APL, Pergamene fasc. 25 nr 11; następnie regist nominacji papieskiej na gubernatora Faenzy, wystawionej w Rzymie 21 VIII 1606, zachowany w Archivio Vaticano (dalej — AV), Sec. Brev 410 f. 226rv i 229v; podaje to także B. K a t t e r b a c h, *Referendarii utriusque Signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati Signaturae supplicationem a Martino V ad Leonem XIII*, Watykan 1931 p. 249 i ECah, vol. 4, col. 260.

⁵⁸ Zob. Ch. W e b e r (opr.), *Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1809)*, Pubblicazioni degli Archivi di Stato — Sussidi 7, [Roma 1994], s. 729.

III. GUBERNATOR I WICELEGAT PAŃSTWA KOŚCIELNEGO

Lata 1605–1614 to drugi znaczący etap kościelnej służby niespełna trzydziestoletniego prałata Giovanniego Battisty Lancellottiego, jaki rozpoczął on wraz z obsadzeniem Stolicy Apostolskiej i jej Sekretariatu Stanu przez przedstawicieli rzymskiej rodziny Borghese. Wówczas w dniu 16 maja 1605 roku papieżem został kardynał Kamil Borghese, działający na Stolicy Piotrowej jako Paweł V (1605–1621), a na czele Sekretariatu Stanu stał odtąd aż do 28 stycznia 1621 roku kardynał Scipio Borghese⁵⁹. O bardzo ścisłym, wręcz przyjacielskim związku łączącym tych dwu tak wysoko postawionych w Kościele przedstawicieli rodu Borghese z Giovannim Battistą Lancellottim i z jego rodziną świadczy dobitnie list sekretarza stanu kardynała Scipio Borghese z 1 grudnia 1614 roku. Został on napisany na osobiste życzenie papieża Pawła V do Lancellottiego, jeszcze jako gubernatora Kampanii, w związku z jego nominacją na biskupa diecezji Nola⁶⁰. Nic więc dziwnego, że to właśnie Paweł V w dziesięcioletnim okresie misji Lancellottiego (który był jego nepotem), pełnionej tym razem już nie w Watykanie, lecz w różnych prowincjach Państwa Kościelnego, wielokrotnie mianował go gubernatorem i wicelegatem.

Po raz pierwszy dokonał tego 15 czerwca 1605 roku, wysyłając niespełna trzydziestoletniego Giovanniego Battistę Lancellottiego do kościelnej prowincji Romanii i związanego z nią eksarchatu Rawenny, najpierw w charakterze gubernatora Rimini⁶¹, gdzie w dniu 2 lutego 1606 roku przyjął święcenia kapłańskie⁶².

⁵⁹ W okresie od 25 X 1610 do 12 III 1612 był kardynałem Bolonii, gdzie zastąpił go na okres do 16 II 1621 kardynał Aleksander Ludovisi, późniejszy papież Grzegorz XV. Stolica kardynalska pozostała jednak w rękach rodziny Ludovisich, bowiem do swej śmierci w dniu 16 XI 1632 zasiadał na niej Ludovicus Ludovisi.

⁶⁰ List ten jednoznacznie ukazuje prawdę, że Paweł V darzył J.Ch. Lancellottiego szczególną sympatią, czego dowodem miały być otrzymywane przezeń nominacje aż do nominacji na biskupa Noli włącznie, przyznanej mu zaledwie trzy tygodnie po śmierci poprzednika. Wiele też mówiącym jest przyjacielski ton listu kardynała sekretarza stanu, w którym wyraża swą radość z takiego przebiegu jego kariery wraz z głębokim przekonaniem, iż będzie na tej stolicy biskupiej prawdziwym i godnym duszpasterzem. Kard. [Scipio] Borghese do J.Ch. Lancellotti gubernatora Kampanii:

Roma, 1 XII 1614.

„Ama Nostro Signore con tanto affetto la casa et la persona di Vostra Signoria, che n'ha voluto dare nuovi segni co'l provederla della Chiesa di Nola, ?? che le bramo? Oni accrescimento di honore et di commodo; ne sento tanta maggior consolatione quando vedo che gl'offitii che ne ho? Passati [f. 375r] con Signoria V.ra hanno partorito l'effetto che desideravo. Mene rallegrò dunque seco vivamente, et prego Dio, che sicome quella Chiesa e prevista di buon pastore, così gliela lasci godere longamente et con intera prosperità. Intendera poi V.ra Signoria dal Sig.re Cardinale Suo fratello, Santita Sua le ha reservato sopra la medesima Chiesa certa pensione di che rimetteromi a Signoria III.ma reso?, et di cuore me Le raccomandando et offero. Di Roma, il primo di Dicembre 1614.

Di nuovo mi rallegrò con V.ra Signoria della gratia Sua Santita gl'ha fatta nella quale ho procurato di scrivere il Signor Cardinale [f. 375v] Suo fratello et Lei come procurero di far sempre. Sara bene, che V.ra Signoria non si mova dal governo finche non ha provvisto di successore di che sara quanto prima avvisata che tanto mi ha immandata Santita Sua che se Le scriva”. — Zob. Reg. AV, F. Borghese 1938 f. 374v–375v.

⁶¹ „Roma, 1605, 15 VI. Mercoledì [...] governatore Rimini, Lancellotto il Canonico di S. Pietro” por. BV, Urb. Lat 1073 f. 327r i 349r; ponadto brewe papieskie zawierające facultates w zakresie rozstrzygania spraw kryminalnych, którego oryginał wystawiony w Rzymie 17 VI 1605 znajduje się w Lauro, APL, Pergamene fasc. 25 nr 11 inwentarzu APL z 1728 roku na f. 3v posiadał sygn.: Arm. B, parte prima, Mazzo c. n.II] podaje: „...Magistro G.B. Lancellotto in utraque nostrae signaturae

Pozycja ta miała kluczowe znaczenie dla papieża w okresie jego sporu z Wenecją (1605–1607), dlatego to Lancellotti otrzymał daleko idące uprawnienia w zakresie sądownictwa⁶³. Natomiast 12 sierpnia następnego roku objął urząd gubernatora miasta Faenza⁶⁴. W niespełna trzy miesiące później odebrał kolejną nominację i od 7 listopada 1606 roku przez okres trzech lat sprawował misję wicelegata kościelnej prowincji Romanii, rezydując razem z legatem w Rawennie (od 3 I 1609 r. był nim m.in. kardynał Caetano)⁶⁵. Dnia 28 sierpnia 1609 roku znana była w Rzymie wiadomość, iż Giovanni Battista Lancellotti z nieznanym motywów wyrażał pragnienie powrotu na Watykan, dlatego misję wicelegata Romanii przejął wkrótce prałat Ridolfi, dotychczasowy gubernator Faenzy⁶⁶. Lancellotti nie dotarł jednak do

referendario civitatis nostrae Ariminensis Gubernatori (...): zachowała się minuta korespondencji Pietro Aldobrandini kardynała Rawenny (w okresie 13 IX 1604 — a. 10 II 1621) do „Mons. Lancellotti governatore di Rimini”, 1 III 1606 zob. BV, Ottob. Lat. 3252 f. 423r. Natomiast w dniu 2 lipca 1605 r. w Rimini miała się odbyć jego prezentacja. Zob. Ch. Weber, Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1800), Roma 1994, Pubblicazioni degli Archivi di Stato — Sussidi 7, s. 351.

⁶² Zob. Rimini, Biblioteca civica „Gambalunga”, SC-ms. 297: Michel’ Angelo Zanotti, Serie illustrata de’ Governatori di Rimini, corredata di varie notizie analoghe, ricavata dalla stessa collezione di Atti e da altri documenti diversi, scritta da Michel’ Angelo Zanotti notaio riminese nel MDCCC, p. 445.

⁶³ W sporze tym chodziło zarówno o „rację stanu” jak i „rację Kościoła”, ale zdaniem Prodiego — „nie była to walka uniwersalizmu papieskiego z weneckim republikanizmem (jak chce Bourisma), lecz bezkrwawa walka polityczna dwu suwerennych państw”; por. H.D. Wojtyńska, Papiestwo w XV–XVII wieku w poszukiwaniu własnej tożsamości, *Kwartalnik Historyczny* 92(1985), s. 901–919. Regest w sprawie szczególnych facultates Lancellottiego „...per poter giudicare nelle cause criminali senza incorrere nelle censure...” z 20 VI 1605 znajduje się w Lauro, APL, Inventario 1833 f. 8v.

⁶⁴ Z datą: Rzym 11 VIII 1606 znajdujemy oryginał dokumentu Sekretariatu Stanu z poleceniem dostarczenia G.B. Lancellottiemu brewe z nominacją na gubernatora miasta Faenza por. AV, Sec.Brev. 410 f. 227r i 228v oraz awizo zawarte w BV, Urb. Lat 1074 f. 434v „...Mons. Lancellotto Faenza ...Governatore”; natomiast z datą 12 VIII 1606 w Rzymie wystawiono Lancellottiemu brewe nominacyjne na gubernatora miasta Faenzy, por. AV, Sec.Brev. 410 f. 226rv i 229v.

⁶⁵ Minuta breve z nominacją na wicelegata Romanii z datą: Rzym, 7 XI 1606 zob. AV, Sec.Brev. 413 f.130r; ponadto odnalezione zostały oryginały korespondencji G.B. Lancellottiego do kard. Scipione Borghese pisanej z Rawenny 13, 24 i 26 I 1608 — zob. AV, F. Borghese III 43AB f. 231r i 313v; 288r i 295v; 307r oraz oryginały późniejszych jego listów wysłanych z Rawenny do tegoż samego adresata z dnia 25 III 1608 roku (AV, F. Borghese III 41B f. 80r i 90v) i z 16 IV 1608 roku (AV, F. Borghese III 132B f. 57r i 64v). Zachowała się także korespondencja legata Romanii kard. Caetano († 24 VI 1617) do kard. (Camillo) Borghese dotycząca m.in. zasług G.B. Lancellottiego w czasie pełnienia przezeń misji wicelegata Romanii: Rawenna, 22 VII 1609 w: AV, F. Borghese I 932 f. 124v–125r oraz Rawenna, 3 X 1609 w: AV, F. Borghese I 954 f. 94v.

GianStefano Remondini w swej słynnej pracy „Della Nolana...” jw., prawdopodobnie inspirowany treścią inskrypcji z płyty nagrobnej (wykonanej przez drugiego markiza Lauro Ottavia Mario Lancellottiego; jest to ewidentny błąd nieumyślnie wprowadzony przez młodego krewnego), jaka zamyka grobowiec biskupa G.B. Lancellottiego w katedrze w Noli, twierdzi, iż był on także wicelegatem Bolonii. Negatywny w tym względzie wynik dała kwerenda przeprowadzona zarówno w Archiwio di Stato jak też w Biblioteca Comunale dell’Archignnasio w Bolonii. Ponadto jego nazwisko jako wicelegata Bolonii nie istnieje w wykazie sporządzonym przez Pasquale M. i Ferretti M., Cronotassi critica dei legati, vicelegati e governatori di Bologna dal sec. XVI al XVIII, w: Atti e Memorie della Deputazione di Storia Patria per le Province di Romagna, N. S., vol. XXIII, Bologna 1972, pp. 117–301 i ostatecznie wyklucza taką możliwość praca Christoph Webera, Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1800), Roma 1994, Pubblicazioni degli Archivi di Stato — Sussidi 7, s. 152–153.

⁶⁶ Zob. „Avisi di Roma, 29 VIII 1609. (...) In Romagna succedera Monsignor Ridolfi Governatore di Faenza allo vicelegato di quella provincia, che vien renunciata da Monsignor Lancellotto Referendario, che vuol tornar alla Corte (...)”, rękopis tegoż awiza w: BV, Urb.Lat. 1077 f. 415r–417r.

Rzymu, lecz od 9 października 1609 r. przez przez cały kolejny rok aż do ok. 23 października 1610 r. w złożonej sytuacji politycznej, od roku 1608 pełnił u boku gubernatora Giovanniego Battisty Borghese (który był bratem Pawła V) odpowiedzialną misję wicegubernatora Benewentu⁶⁷. Po jej zakończeniu Lancellotti otrzymał uroczystą bullę z wyrazami uznania i wdzięczności mieszczań Benewentu. Jesienią 1610 (albo nawet dopiero 2 lutego 1611 roku) został przeniesiony do kolejnej prowincji Marche i zamianowany gubernatorem Ankony⁶⁸. Z kolei 14 grudnia 1613 roku Stolica Apostolska przeniósła go do prowincji Kampania Rzymska i Marittima, powierzając mu po raz kolejny urząd gubernatora⁶⁹. To właśnie tam 1 grudnia 1614 roku zastała go wiadomość, iż papież Paweł V mianował go biskupem diecezji Nola⁷⁰.

Kolejną ważną okoliczność dla rozwoju jego kariery znajdujemy już w końcowej fazie misji realizowanej przez Giovanniego Battistę Lancellottiego w Państwie Kościelnym. Otóż po pięciu latach, mając silne poparcie zarówno Pawła V jak i swego brata Orazio Lancellotiego, liczył na objęcie wielce prestiżowej funkcji legata Bolonii. Niestety, wyższa pozycja kościelna oraz koneksje nepotyczne o 7 lat starszego Maffeo Barberiniego okazały się wówczas silniejsze. Lancellotti bardzo ambicjonalnie przeżył to rozczarowanie i był prawie zdecydowany powrócić z Państwa Kościelnego do Rzymu. Papież podał mu jednak pomocną dłoń, posyłając na najbardziej prestiżową delegaturę — czyli do Benewentu, gdzie został wicegubernatorem. Dodajmy tu jeszcze i to, że na wielu placówkach Państwa Kościelnego stosunkowo często praktycznie „ocierał” się o Barberinich, którzy już wówczas zabiegali o najbardziej intratne i ważne urzędy.

Próbując wstępnie ocenić znaczenie dziesięcioletniej kariery i misji Giovanniego Battisty Lancellottiego, pełnionej w leżącym w środkowych Włoszech Państwie Kościelnym, należałoby zauważyć, że już od czasów wczesnego średniowiecza było ono ucieleśnieniem trudnego do sprecyzowania autorytetu duchowego papieża, z którym w czasach późniejszych związały się także istotne dla Kościoła, aspekty wolności, niezależności i bezpieczeństwa. Ważny dla papieskiego zarządzania Kościołem i prowadzenia niezależnej polityki był też fakt, iż w pewnym okresie aż 2/3 wpływów kurialnych pochodziło z terenu Państwa Kościelnego. Dodajmy tu, że jeśli z końcem XVII w. Włochy liczyły już 13,3 miliona mieszkańców, to Państwo Kościelne zamieszkiwało ok. 1,7 miliona obywateli⁷¹.

⁶⁷ Regesty nominacji na wicegubernatora Benewentu z datami: 17 X 1609 i 28 XII 1609 zob. Lauro, APL, Inventario 1728 f. 55r i 1833 f. 3v oraz „Gio. Batt. Lancellotti Rom. electus vice-gubernator 20 II 1609” — BV, Borg. Lat. 819 f. 16. W okresie od 10 IV 1607 do 4 IV 1616 na stolicy biskupiej Benewentu zasiadał kardynał Pompeius Arigoni. Zob. B. G a m s, Series Episcoporum Ecclesiae catholicae, Ratisbonae 1873, p. 673.

⁶⁸ Christoph Weber na podstawie przekazu źródłowego wskazuje na okres od 12 II 1611 do roku 1614 (Roma, Archivio di Stato — dalej ASR, Cam. I vol. 15 f. 155), zob. t e n ż e, Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550–1800), Roma 1994, Pubblicazioni degli Archivi di Stato — Sussidi 7, s. 116.

⁶⁹ Por. Awiza — „1614 G.B. Lancellotti, Governatore di Marettima e Campagna” — zob. BV, Barb.Lat 883 f. 336v. „G.B. Lancellotti [...] Governatore generale della Provincia di Campagna, anno 1614” — zob. BV, Borg.Lat 884 f. 142r. „1614 — Gio. B. Lancellotti, Romano, che fu eletto da Paolo V, vescovo di Nola” zob. BV, Borg.Lat 884 f. 336v.

⁷⁰ Por. „1614 — Gio. B. Lancellotti, Romano, che fu eletto da Paolo V, vescovo di Nola” zob. BV, Borg.Lat 884 f. 336v.

Co więcej, aż do przełomu XVI/XVII wieku państwo to stanowiło jeden z głównych ośrodków politycznych i kulturalnych, a o jego znaczeniu dla papieża i Kurii Rzymskiej niech świadczy fakt, że od czasów Sykstusa V wśród piętnastu kongregacji rzymskich aż sześć pielęgnowało bezpośrednio sprawy administracji tegoż państwa⁷². Niestety, w opinii Prodiego, polityka neutralności papieża już w pierwszej połowie XVII przyspieszała upadek znaczenia Państwa Kościelnego na arenie międzynarodowej⁷³. Stojąca u jej podstawy idea wspólnego ojcostwa papieża wobec wszystkich narodów stopniowo stawała się „pokrywką niemocy” i powoli spychała papieństwo na margines polityki europejskiej, by po pokoju westfalskim z 1648 roku doprowadzić je do ostatecznego „wyrzucenia za burt”⁷⁴.

W interesującym nas pierwszym ćwierćwieczu XVII w. w skład Państwa Kościelnego wchodziło jedenaście prowincji⁷⁵. W tym miejscu wypada podkreślić, iż Giovanni Battista Lancellotti aż przez sześć lat pełnił urząd gubernatora, przez okres jednego roku był wicegubernatorem, natomiast przez trzy lata — wicelegatem. Należy tu zaznaczyć, iż wszystkie te wysokie urzędy piastował w czterech największych i najbardziej znaczących — poza rzymską, tzw. „Patrimonium Petri” — prowincjach Państwa Kościelnego: Romanii, Benewentu, Ankony (Marche) i Kampanii Rzymskiej.

Dziesięcioletni okres należycie pełnionej misji w Państwie Kościelnym otworzył Lancellottiemu drogę najpierw do nominacji biskupiej w roku 1614, a po siedmiu latach posługiwania w charakterze biskupa ordynariusza prestiżowej diecezji Nola (sięgającej swymi korzeniami do pierwszych wieków chrześcijaństwa i należącej do wielce znaczącej w wieku XVII metropolii w Królestwie Neapolu), a następnie ku promocji na nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622–1627).

IV. BISKUP DIECEZJI NOLA

Wspomniana już prestiżowa diecezja Nola wchodziła w skład metropolii Neapolu. W sytuacji braku monograficznego opracowania dziejów tego znaczącego Kościoła lokalnego, podjęliśmy próbę syntetycznego opisu życia diecezji Nola w dobie urzeczywistnianej reformy trydenckiej, tzn. w okresie pierwszego półwiecza XVII w.⁷⁶. W ten sposób staraliśmy się dać odpowiedź na pytanie: czy Giovanni Battista Lancellotti, z jednej strony będący jeszcze nepotem swego brata

⁷¹ Zob. m.in. M. Caravale, A. Caraacciolo, *Lo Stato pontificio da Martino V a Pio IX*, w: *Storia d'Italia*, wyd. G. Galasso, 14, Torino 1978, s. 415–448; C. Donati, *Stato pontificio e monarchia papale da Sisto V alla fine del Seicento*, w: *Storia della società italiana*, wyd. G. Cherubini, i in., t. 9: *La Controriforma e il Seicento*, Milano 1989, s. 381–391.

⁷² Zob. M. Caravale, A. Caraacciolo, jw., s. 415–448; C. Donati, jw., s. 381–391; Ch. Weber, *Die Territorien des Kirchenstaates im 18. Jahrhundert. Vorwiegend nach den Papieren des Kardinals Stefano Borgia dargestellt*, Frankfurt a. Main 1991.

⁷³ Zob. H.D. Wojtyńska, jw., s. 901–919.

⁷⁴ Por. tamże.

⁷⁵ Por. H. Tuechle, *Kirchenstaat*, w: *LThK*, VI, k. 260–265 wraz z mapką (*Kirchenstaat, Entwicklung vom 16 Jh. bis zur Auflösung*), oraz J. Martin, *Der Kirchenstaat w: Atlas zur Kirchengeschichte*, wyd. H. Jedin, K.S. Latourette, J. Martin, Freiburg 1987 s. 27* i 33.

⁷⁶ Zob. T. Fitch, *Wstęp do badań nad diecezją Nola w wieku XVII*, artykuł złożony do druku.

kardynała Orazio i papieża Pawła V oraz kuzynem Emilio Altieriego biskupa Camerino (1627 r.) i nuncjusza w Neapolu w latach 1644–1652, a z drugiej mający już za sobą bogate doświadczenia i prestiżową karierę przeżyta w Kurii Rzymskiej i Państwie Kościelnym — potraktował nominację na biskupa diecezji Nola jedynie jako etap przejściowy w rozwoju kariery kościelnej, czy też miał już w swej świadomości nowy, trydencki ideał biskupa i w pełni zaangażował się w realizację posoborowej reformy?

Jak już wspominaliśmy, biskup Lancellotti po powrocie z polskiej nuncjatury osiadł na stałe w swej nolańskiej rezydencji. Usiłując bilansować działalność pastoralną biskupa w perspektywie priorytetów trydenckiej reformy kościelnej, musimy podkreślić, iż odnalezione źródła, jakimi są zarówno akta wizytacji biskupich, jak i wizyt *ad limina* oraz archiwalia rodziny Lancellottich, zawierają jedynie bardzo lapidarne i niesystematyczne dane historyczne. Sytuację tę utrudnia brak monografii dziejów tak metropolii Neapolu jak i diecezji Nola. Historiografia nadal nie posiada literatury na temat diecezjalnych zasobów źródłowych, jak i opracowań dotyczących dziejów hierarchii, ustroju i instytucji kościelnych. Co więcej, większość publikacji dotyczących miasta i regionu Nola prawie wyłącznie skupia swą uwagę na zagadnieniach archeologii chrześcijańskiej, architektury, ubranistyki, sztuki sakralnej, czy też stanowi popularnonaukowe opracowania historii niektórych kościołów.

W efekcie, analiza zebranych źródeł stwarza wystarczającą podstawę dla w pełni pozytywnej oceny całej działalności pasterskiej. Co więcej — pozwala umieścić postać biskupa Giovanniego Battisty Lancellottiego wśród włoskich hierarchów zasłużonych na polu wcielania reformy trydenckiej, a nawet, aby sytuować go w szerokim kręgu włoskich reprezentantów nowego modelu biskupiego posługiwania, zainicjowanego m.in. przez tak bardzo zasłużonych biskupów jak Giberti z Werony i św. Karol Boromeusz z Mediolanu⁷⁷.

Lancellotti nie tylko nie poddał się presji frustracji po zablokowaniu jego promocji kardynalskiej i w konsekwencji załamaniu się dobrze rozwijającej się kariery kościelnej, co stało się faktem dzięki postawie przedstawicieli Barberinich z papieżem Urbanem VIII na czele, ale w swym wyjątkowo długim, bo aż 40-letnim biskupim posługiwaniu w sposób przekraczający przeciętność rozwinął większość aspektów życia diecezjalnego zawartych w dekretach i dyrektywach reformy sformułowanych przez Sobór Trydencki czy też jej kontynuatorów. Jedyny wymiar pielęgnowany z mniejszym efektem to synody diecezjalne. Jest to fenomen, który na obecnym stanie badań pozostaje mało czytelny i trudny do wyświetlenia. Niemniej, jeśli jednak odnalezione źródła rzeczywiście w pełni dokumentują stan faktyczny, to znaczy odsłaniają prawdę, iż w całej kadencji biskupa Lancellottiego zostały przezeń zwołane jedynie dwa synody diecezjalne — w roku 1615 i 1630, to w pewnym stopniu koresponduje to również z niską częstotliwością synodów regionalnych w metropolii Neapolu, gdzie znane są nam jedynie dwa tego typu synody z roku 1576 i 1579.

Z drugiej strony, pomimo tak częstych katastrof naturalnych, epidemii i prze-ciwności (powódź w 1622 r., epidemia w czerwcu 1622 r., wybuch Wezuwiusza

⁷⁷ Zob. T e n z e, *Diecezja Nola w latach 1615–1655*, jw., s. 135–171.

15–16 XII 1631 r., inwazja szarańczy 1645 r., rewolta w Neapolu 1646 r., epidemia w 1656 r., która w Neapolu i okolicy zdziesiątkowała ludność) jak i pięcioletniej misji dyplomatycznej w Warszawie, biskup Lancellotti w okresie 1615–1655 przeprowadził jednak aż 17 wizytacji odnotowanych w źródłach i 14 mających w pełni zachowane akta. Tak więc jeśli przy idealnym wskaźniku postulowanym przez Sobór Trydencki każda parafia miała być odwiedzana co dwa lata, to Lancellotti średnio co 2,35 roku wizytował od 30 do 38 wspólnot i miejscowości, na niespełna 40 kościołów istniejących w diecezji⁷⁸. Przy czym pierwszą wizytację zrealizował niesłychanie szybko i z wielkim zaangażowaniem, i to w przeciągu 66 upalnych dni, bowiem odbywała się ona w okresie od 2 maja do 17 lipca 1615 r., w ponad miesiąc po objęciu rządów diecezji Nola.

Ten pozytywny trend potwierdza także rytmiczność zrealizowanych 12 wizyt i relacji *ad limina*, które na mocy decyzji bulli Sykstusa V *Romanus pontifex* z roku 1585 włoscy biskupi mieli obowiązek co trzy lata osobiście (lub w osobie zastępcy) przekazywać Kongregacji Soboru. W okresie posługiwania Lancellottiego średni czas realizacji wizyt *ad limina* wynosił 3,3 roku, a przy tym dla wszystkich 68 nolańskich relacji *ad limina*, z okresu 1607–1881 średnia ich częstotliwość już się wydłużyła i wynosiła aż 4,09 roku.

Biskupia troska o duchowieństwo diecezjalne przyczyniła się do tego, iż na współpracowników i doradców wybierał ludzi godnych i kompetentnych, a nawet wybitnych, jak przykładowo Emilio Altieri, niebawem nuncjusz w Neapolu, kardynał i papież Klemens X. Ponadto kapituła katedralna, chociaż stała się mniej liczna, to nie tylko otrzymała w katedrze godne stalle, ale także został wreszcie rozwiązany jej bliżej nieokreślony „zasadniczy problem”, ciągnący się od ponad półwiecza. Co więcej — w diecezji istniały dalsze cztery kapituły kolegiatackie. Jeśli natomiast idzie o tamtejsze potrydenckie seminarium, zaliczane do jednych z pierwszych we Włoszech, to nie tylko aż o ok. 40%, bowiem z 16 do 22 wzrosła liczebność jego alumnów, ale też poprawiło się jego uposażenie.

Istnieje też podstawa źródłowa pozwalająca śledzić dynamikę święceń kapłańskich udzielanych w latach 1636–1650, jak też nominacji na proboszczów, kompetencji powierzanych osobom duchownym oraz różnorodnych decyzji biskupa z lat 1632–1652 r.⁷⁹ oraz zakres udzielanych im beneficjów w okresie od 11 maja 1643 r. do 2 maja 1659 r.⁸⁰

⁷⁸ Wizytacje biskupie ordynariusz Lancellotti przeprowadził w latach: 1615 (30 kościołów), 1618, 1620, 1626, 1627, 1630, [10-letnia przerwa], 1640, 1642 (38 kościołów), 1644 (33 kościołów), 1645, 1647, 1648, 1649, 1651, 1652, 1654 i 1655.

⁷⁹ Mamy tu na uwadze trzecią serię kart archiwum diecezjalnego w Nola, jaką stanowią Miscellanea: — Scheda 871, ff. 149; na oprawie napis: „Liber diversorum decretorum super diversis negotijs et interesse diversarum personarum (...) negotium”, natomiast w katalogu archiwum odnotowano: „Miscellanea, scheda 871, Liber Diversorum decretorum (1632, 28 VII — 1652, 8 X). Wolumen zawiera 62 dokumenty z lat 1632–1652, dotyczące facultates, nominacji na proboszczów oraz różnorodnych decyzji biskupa.

⁸⁰ Wspomniane dokumenty przechowywane w archiwum diecezjalnym w Nola tworzą drugą z kolei serię to „Bollari dei Vescovi”, a przytaczane kodeksy to: — Ms. 3, ff. 105; karta tytułowa: „Liber secundus sive regestrum Bullarum ordinum ceptus die vigesima mensis Decembris quatuor temporum ante nativitatem D.ni N.ri Iesu Xpi Anno 1636”. Kodeks zawiera akta dotyczące święceń kapłańskich udzielonych w latach 1636–1650; oraz — Ms. 4, ff. 292; treść karty tytułowej stanowi zapis: „Liber bullarum] collectionum Beneficiorum. 1643. A. 1659”. Na zawartość składają się regesty bulli dotyczących wręczanych beneficjów od 11 V 1643 do 2 V 1659.

Z kolei jeśli spoglądamy na życie zakonne tej diecezji, to w 40-letnim okresie misji biskupiej Lancellottiego także i na tym niesłychanie ważnym polu nie odnotowujemy stagnacji, a wręcz przeciwnie, wzrost, chociaż nie pozbawiony problemów. W latach 1621–1628 erygowano tam jeden nowy klasztor męski i żeński, a kolejne dwa męskie domy zakonne powstały w latach 1628–1655. Pozostaje jednak nie wyjaśniony fakt, iż w roku 1653 zostały zamknięte w Nola trzy klasztory męskie. Całościowy obraz życia zakonnego z końcem życia biskupa Giovanniego Battisty to aż 17 klasztorów męskich i 7 wspólnot żeńskich.

Należy tu zauważyć, iż znaczący wpływ formacyjny na życie laikatu diecezji Nola wywierały zarówno dwa oddzielne kolegia zajmujące się kształceniem kilkudziesięciu osób z grona młodzieży męskiej i żeńskiej, wywodzącej się głównie z rodzin szlacheckich. Ponadto w roku 1615 biskup Lancellotti reaktywował przy jezuickim kolegium skupiającym młodzież męską, stowarzyszenie rodzin nobilitowanych⁸¹.

Biskup Lancellotti z myślą o wiernych zatroszczył się z jednej strony o pojednanie osób ekskomunikowanych i opętanych, a także o ogólnodiecezjalne misje w latach 1626, 1640 i 1645, z drugiej odwiedzał i wspierał placówki socjalne i charytatywne. W Noli działały więc dwa sierocińce (przy czym jeden z nich powstał za jego kadencji) oraz dwa szpitale, a wreszcie i więzienie św. Januarego, odnowione za poparciem biskupa Lancellottiego⁸². Wraz z przedstawicielami tak laikatu jak i duchowieństwa biskup Lancellotti rozwijał rozległą pracę charytatywną. Ta nabierała szczególnej aktualności w sytuacji niesłychanie groźnych kataklizmów, takich jak powódź w 1622 r., epidemia w czerwcu 1622 r., wybuch Wezuwiusza w dniach 15–16 grudnia 1631 r., inwazja szarańczy w 1645 r.

Giovanni Battista Lancellotti jako ordynariusz Noli miał też na uwadze kult świętych i ich relikwii postulowany przez Sobór Trydencki. Dlatego już w roku 1615 r. wzbogacił katedrę w sprowadzone z Rzymu relikwie jednego z pierwszych biskupów Noli, św. Paulina. W roku następnym jezuickiej uczelni w Noli przekazał relikwie czterech świętych: Terzo, Severo, Concesso i Cristina. Intensywnie pielęgnował też kult świętych w formie przyjmowania patronatu przez kolejne miasta: San Andrea w Avellino (1625 r.), św. Ignacego Loyolę w Noli (1627 r.) i św. Sebastiana w Lauro (1653 r.).

Od początku posługiwania, przedmiotem szczególnej troski Lancellottiego była katedra, którą wykończył, wyzłocił, ozdobił freskami i dziełami sztuki sakralnej oraz bogato wyposażył. Ze szczególną intensywnością uczynił to zwłaszcza w 12 lat po katastrofie Wezuwiusza, czyli w latach od 1643–1655 r. W mniejszym zakresie, ale w umiarkowany i rozsądny sposób zadbał także o znajdującą się w pobliżu rezydencję biskupią.

Jak już wspomnieliśmy, przez cały okres 1628–1655 biskup Lancellotti rezydował w domu biskupim w Nola, ale pozostawał jednak otwarty, podtrzymywał szereg kontaktów, co potwierdza jego korespondencja. W latach 1620–1627 był

⁸¹ Konfraternia pielęgnowała kult anioła stróża i nabożeństwo do dusz czyścących; w krótkim czasie miały tam miejsce trzy nawrócenia, a jedna osoba odnalazła powołanie do życia w klasztorze kartuzów. Zob. G. Remondini, jw., s. 292–293.

⁸² Zob. artykuł „Nola”, w: G. Moroni, jw., vol. 48, s. 73.

w kontakcie listownym z kardynałem Borghese⁸³ i papieżem Urbanem VIII⁸⁴. Ponadto znalezione źródła świadczą o tym, iż w latach 1628–1655 miała miejsce wymiana korespondencji z papieżem Urbanem VIII⁸⁵, kardynałami Aldobrandinim⁸⁶ i Barberinim⁸⁷, Kongregacją Obrzędów⁸⁸ i Św. Oficjum⁸⁹, sekretarzem Kongregacji Propagandy Wiary Francesco Ingolim⁹⁰, byłym audytorem Emilio Altieri⁹¹ (późniejszym arcybiskupem, kardynałem i papieżem Klemensem X). Dla pełniejszego obrazu służby biskupa Lancellottiego na rzecz prezbiterium diecezji Nola należałoby jeszcze dokładniej przeanalizować 19 zachowanych jego bulli pergaminowych z okresu 1615–1655⁹².

Natomiast jeśli idzie o Polskę, to należałoby wskazać na jego listy adresowane do byłego sekretarza Domenico Roncalliego, biskupa Stanisława Łubieńskiego z Płocka i kanonika diecezji łuckiej Wojciecha Zawistowskiego⁹³.

⁸³ List kard. Borghese do G.B. Lancellottiego — Romae, 28 X 1620 (BV, F. Borghese II 422 f. 383r) oraz odpowiedź biskupa — Nolae, 17 XII 1620 (BV, F. Borghese I 858 f. 291rv).

⁸⁴ Były to brewia z VII 1625 i XI 1627 — zob. BV, Borg.Lat. 74 f. 19r i 100r.

⁸⁵ Była to praktycznie wymiana kurialnych dokumentów dotycząca głównie dyspens małżeńskich, zgody na erekcję nowych wspólnot zakonnych, łask dotyczących ołtarzy uprzywilejowanych itp. Zob. AV, Sec.Brev. 671 f. 310r i 333v oraz BV, Borg.Lat. 74 f. 134r, 153r, 163r, 186r, 189v.

⁸⁶ Mamy na uwadze list wysłany przez biskupa G.B. Lancellottiego z Noli w roku 1637 — Autogr.: Roma, Archivio Doria Landi Pamphili (dalej cyt. — ADLP) busta 323 f. 24rv.

⁸⁷ Należy tu wymienić chociażby dwa listy wysłane z Rzymu w dniu 3 czerwca i 8 października 1628 r. Zob. Reg.: BV, Barb.Lat. 6336 f. 149r i 285r.

⁸⁸ Problemy liturgiczne i sprawy związane z tamtejszymi zakonami były przedmiotem posiedzeń tej kongregacji w latach 1613–1626. Poszczególne rejestry z dnia 23 IX 1623; 22 I 1624; 7 VII 1625; 6 VII i 12 IX 1626 — zob. Roma, Archiwum Sacrae Congregationis Sacrorum Ritus (dalej cyt. — S. Congr. Riti) Decreta 1622–1626 f. 76r; 89v; 168r; 278v; 312v.

⁸⁹ Szczególnie wiele listów kongregacja wysłała w r. 1626 do nuncjusza Neapolu, biskupa i wikariusza biskupiego w Neapolu, wszystkich biskupów i inkwizytorów Italii i Sycylii oraz wicekróla Neapolu (zob. Reg.: BV, Barb.Lat. 6334 f. 14r; 139rv; 182r–183r; 239rv; 266r; 281rv; 310v). Natomiast w r. 1627 odnajdujemy dwa listy Kongregacji św. Oficjum do wikariusza biskupiego w Noli z datą 20 i 27 III 1627 (zob. Reg.: BV, Barb.Lat. 6335 f. 65v–66r i 72v), a w roku następnym do biskupa Noli z datą 13 VI, 14 X i 13 XII 1628 (zob. Reg.: BV, Barb.Lat. 6336 f. 149r; 285r; 356v).

⁹⁰ Świadczy o tym chociażby list F. Ingoli adresowany do G.B. Lancellottiego przed 25 VIII 1640 r. — Roma, Archiwum Sacrae Congregationis de Propaganda Fide (dalej cyt. — APF), Scritti rif. in Congr. (1726–1734) vol. 5 f. 186rv.

⁹¹ Został także odnaleziony list niezidentyfikowanego — być może jego krewnego — Lauro Mario Altieri z dnia 8 II 1652 — Roma, BV, Barb.Lat. 6583 f. 242v.

⁹² W archiwum diecezjalnym w Noli znajduje się także współczesny inwentarz o nieokreślonym czasie i miejscu powstania oraz bez sygnatury, który na teksturowej karcie tytułowej posiada napis: „Regesto delle Pergamene esistenti nell'archivio della curia di Nola lette e interpretate dal Rev. D.no Antonio Caracciolo”, dedykowany „A Sua E.cc.za Adolfo Binni”. Tom zawiera rejestry 300 pergaminów, w tym aż 19 z lat 1615–1655, czyli z okresu biskupa Lancellottiego.

⁹³ List byłego sekretarza Domenico Roncalliego wysłany został z Warszawy 30 VII 1628, a odpowiedź G.B. Lancellottiego nosi datę Nola 17 VIII 1628 (zob. cop.: Wrocław, BOss 157/II k. 29–30); kolejne listy sekretarza wysłane z Warszawy z datą 25 XII 1627, 18 III 1628, 10 VI 1628 i 8 VII 1628 przechowywane są w Rzymie — Reg.: Archivio Romano Societatis Iesu w Domu Generalnym Księży Jezuitów w Rzymie EP NN51A k. 324, 329, 331 i 340. Odnaleziono ponadto dwa listy bpa St. Łubieńskiego wysłane z Pultoviae [Pułtusk] 18 I 1628 (zob. cop.: Wrocław, BOss 157/II k. 4–5 oraz cop.: Roma, ADP, Archiviolo 123 f. 16r–17v) oraz jego trzeci list wysłany z Viscovio [Wyszkowa, 1630] (zob. cop.: Wrocław, BOss 157/II k. 199–200).

W ostatnich latach życia, poczynając od roku 1634, możemy mówić o pogarszającym się stanie zdrowia biskupa Noli. Osiągnawszy wiek 80 lat, w dniu 23 lipca 1655 roku biskup diecezji Nola Giovanni Battista Lancellotti zakończył swe ziemskie życie.

ZAKOŃCZENIE

Na obecnym etapie badań, wymagających jeszcze pogłębienia, w miejsce właściwego podania wstępnej oceny działalności biskupa Lancellottiego, przytoczymy tu jedynie jedną z historycznie pierwszych ocen prezentowanej przez nas osobistości. Jest to ocena subiektywna, lapidarna i nie w pełni zgodna z faktami. Co więcej, jej autorem jest jego wdzięczny krewny Ottavio Maria Lancellotti, drugi z kolei markiz i właściciel zamku w Lauro. Do naszych czasów przetrwał tylko jej książkowy zapis, wcześniej była to płyta nagrobna zamykająca wejście do krypty biskupiego grobowca. Do momentu pożaru poprzedniej budowli katedralnej płyta ta znajdowała się we wnętrzu katedry, a mówiąc dokładniej — pośrodku prezbiterium. Na str. 137 treść owego lapidarnego biogramu zrealizowanego na marmurowej płycie, z inskrypcją wykonaną w brązie⁹⁴.

Po śmierci biskupa Lancellottiego siedziba biskupia w Noli wakowała aż przez 16 miesięcy, czyli do 23 listopada 1557 roku, kiedy to został zamianowany głęboko religijny przedstawiciel Zakonu Teatynów Francesco III Gonzaga, wywodzący się z Mantui.

⁹⁴ Ten błędny tekst podaje Remondini oraz historycy, którzy się na niego powołują. Tekst ten w XIX-wiecznych notatkach genealogicznych, przechowywanych przez rodzinę Lancellottich w archiwum na zamku w Lauro, ma prawidłowy zapis: „...Excipiet die XXIII Iulii anno MDCLV Etatis LXXX Episcopatus XXXX”. Zob. G. Remondini, jw., s. 321–322; G. Capelletti, *Le Chiese d'Italia*, vol. 19, Venezia 1863, s. 617 oraz Lauro, APL, *Notizie genealogiche* k. 10–11.

D. O. M.
IOANNI BAPTISTAE EX NOBILITATE ROMANA
LANCELLOTTO
QUI PRUDENTIA, AC PIETATE SINGULARI
LATINA, GRAECAQUE ERUDITIONE ORNATUS
POST RAVENATEM, AC BONONIENSEM
PROLEGATIONEM
AD NOLANS INFULAS
INTERQ: EPOS PONTIFICIO SOLIO ASSISTENTES
A PAULO V. EVECTUS, AC COOPTATUS
A GREGORIO XV. AD REGNUM POLONIAE
NUNCIUS MISSUS
A SIGISMUNDO REGE
MAGNO VIRTUTUM EXTIMATORE
AD PURPURAM SVAE FAMILIAE PENE
FAMILIAREM
POSTULATUS
SED A SUCCESSORE NOVIS IN ALIOS STUDIIS
ADDUCTO
AD ECCLAE SVAE REGIMEN REVOCATUS
DUM PROEMIUM NEGAT, MERITUM AUXIT,
NAM GREGEM SUUM VERBO. ATQ: EXEMPLO
DIUTISSIME PAVIT,
TEMPLUM PRINCEPS, ATQ: PALATIUM
MAGNIS INSTAURAVIT IMPENSIS.
PATRO SUO MAGNO, ET BENEMERENTISSIMO
OCTAVIUS MARIA LANCELLOTTUS LAURI MARCHIO
IN AMORIS, ATQ: OBSERVANTIAE MONUMENTUM
P. P.
EXCESSIT DIE XXIII. IULII ANNO CI I CLVI. {sic!}
AETATIS LXXX, EPISCOPATUS XXXIII.

**ITALIENISCHE AKTIVITÄTEN
DES GIOVANNI BATISTA LANCELLOTTI****ZUSAMMENFASSUNG**

Der in Folge 31. päpstliche Nuntius in Polen zwischen 1622–1627 war Giovanni Battista Lancellotti (*1575 † 1655). Er gehörte zu jenem Kreis der am Hofe akkreditierten päpstlichen Gesandten, für deren Kardinalshut sich der polnische König Sigismund III. Waza 8 Jahre lang beim päpstlichen Stuhl beharrlich einsetzte.

Der Autor dieses Beitrags befasst sich mit der kritischen Ausgabe der Akten der päpstlichen Botschaft und bereitet den ersten synthetischen Beitrag zur diplomatischen Mission des Giovanni Battista Lancellotti vor. Dieser Beitrag ergänzt nicht nur die biographische Lücke der europäischen Historiographie, sondern präsentiert und bewertet auch zum ersten Mal diverse Etappen des kirchlichen Dienstes und der Karriere des Bischofs Lancellotti in Italien.

Nach der Analyse der reichlichen Quellenliteratur zu diesem Thema ging der Autor folgende Fragen an: 1. Intellektuelle Formation und Kurientätigkeiten von Lancellotti bis 1605; 2. Zehnjährige Periode seiner diplomatischen Mission im Dienste des Kirchenstaates; 3. Vierzigjährige Periode seines bischöflichen Dienstes in Nola.

Das letzte Kapitel enthält eine Vorbewertung Lancellottis kirchlich-diplomatischer Aktivitäten.